

VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V INFORMAČNÍCH A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍCH VE VYBRANÉM REGIONU ČESKÉ REPUBLIKY

SENIOR CITIZEN EDUCATION IN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY (ICT) IN A SELECTED REGION OF THE CZECH REPUBLIC

Zdenka Telnarová¹, Pavla Kudlová², Jana Kutnohorská³

Abstrakt

Východiska: Pro seniory je zdraví hlavní prioritou a je potřeba ho vnímat v širším kontextu, patří sem také celoživotní učení a znalost informačních digitálních technologií (ICT), jejichž prostřednictvím senioři mohou získat mnoho důležitých informací a případně komunikovat i se svým ošetřujícím lékařem.

Cíl: zmapovat sociální a digitální inkluzi seniorů v ICT. Na základě identifikovaných problémů připravit koncepci metodiky vzdělávání seniorů v ICT.

Metody: smíšený výzkum – kombinace technik obsahové analýzy vybraných dokumentů, expertní polostrukturované rozhovory, 2 focus groups, příklady dobré praxe. Výzkumný vzorek tvořili zástupci šesti seniorských organizací v geografickém prostoru Magistrátu města Ostravy a lektori seniorů v ICT.

Výsledky: Sociální a digitální inkluze seniorů za pomoci ICT je v plánu všech šesti seniorských organizací. Lektori se v ICT kurzech zaměřují na vyhledávání užitečných informací pro život: e-bankovníctví, e-zdraví, e-knihovny, nákupy po internetu aj. Chybí však lektori, metodika vzdělávání, technické vybavení učeben.

Závěr: Doporučujeme připravit a realizovat koncepci vzdělávání seniorů v oblasti ICT. Jen tak může dojít k rozvoji digitální i zdravotní gramotnosti.

Klíčová slova

senior, ICT gramotnost, zdraví, možnosti, limity, inkluze, kvalita života

¹ Katedra informatiky a počítačů, Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita

² Ústav zdravotnických věd, Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

³ Ústav nelékařských studií, Lékařská fakulta v Hradci Králové, Univerzita Karlova

Abstract

Background: Health is the main priority for senior citizens and it is necessary to perceive it in a broader context. Lifelong learning and the knowledge of information and communication technology (ICT), thanks to which senior citizens can acquire a lot of important information and also communicate with their physicians are part of this.

Aim: to map social and digital inclusion of senior citizens in ICT, and to prepare a conception of methodology to educate senior citizens in ICT.

Methods: mixed research – a combination of techniques of content analysis of selected documents, expert semi-structured interviews, 2 focus groups, and examples of good practice. The research sample was formed by representatives of six senior citizen organizations within the region of Ostrava, and ICT lecturers.

Results: Social and digital inclusion of senior citizens by means of senior citizen education in ICT is planned by all the six senior citizen organizations. Lecturers in ICT courses focus on searching for information useful for life: e-banking, e-health, e-libraries, online shopping, etc. However, there is a lack of suitable lecturers, methodology, and technical equipment in the classrooms.

Conclusion: We recommend preparing and implementing a conception of senior citizen education in the area of ICT. Only this way can we achieve a development in digital and health literacy.

Keywords

senior citizen, ICT literacy, health, possibilities, limits, life quality

ÚVOD

Stárnutí populace je celosvětovým fenoménem, se kterým se potýkají zejména ekonomicky vyspělé země. Z dlouhodobého hlediska se jedná o problém, který může mít výrazně negativní dopady nejenom na hospodářství evropských zemí, ale i na společnost jako takovou. Současná společnost, postavená na službách a aktivitách založených na ICT, prohlubuje propast mezi těmi, kteří tyto technologie používají a těmi, kteří je neznají/nepoužívají z různých důvodů (Kotíková et al., 2014). Starší lidé patří v tomto směru k nejzranitelnější skupině.

Vzdělávání dospělých představuje celoživotní proces, umožňující člověku „držet krok“ se změnami v oblasti kulturního, ekonomického, zdravotního a společenského života. Toto vzdělávání se samozřejmě dotýká i seniorů (Barták, 2008). Sociální začleňování je proces,

který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný (§3 zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů in ČESKO). Sociální začleňování starších osob je jednou z hlavních politik Evropské komise. Zajímavé jsou aktivity EPALE (Elektronická platforma pro vzdělávání dospělých v Evropě) „Sociální začlenění stárnoucí populace a mezigenerační učení (EPALE, 2021).

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V roce 2019 vydal Český statistický úřad po čtyřech letech novou projekci obyvatel České republiky, tentokrát do roku 2100, resp. k 1. 1. 2101. Z projekce vyplynulo, že po celou druhou polovinu 21. století bude žít v České republice 2,5krát více seniorů než dětí. Jejich počet by měl kulminovat na konci 50. let 21. st. na úrovni 3,2 mil. osob oproti současným 1,8 mil. Stárnutí populace je třeba brát jako neodvratitelný proces (Štyglarová, 2019). K přípravě na stáří jsou vládou ČR schvalovány strategické dokumenty – národní programy přípravy na stáří (MPSV, 2019).

Stárnutí populace je globální jev, na který reaguje mezinárodní akční strategie Světové zdravotnické organizace (WHO) koncepcí „stárnutí obyvatelstva v 21. století“. Cílem této strategie je podpořit rozvoj společnosti pro všechny věkové skupiny a udržet kvalitu života seniorů na určité ekonomické, kulturní a společenské úrovni.

Stáří je možné posuzovat z různých hledisek, např. podle věku jedince, podle jeho schopnosti pracovat atd. Jedním z hledisek pro posuzování stáří je také kvalita života (Kutnohorská, Cichá a Goldmann, 2011). Termín „aktivní stárnutí“ zavedla WHO v souvislosti s prodloužováním lidského života a přibývajícím počtem starších osob (Průcha a Veteška, 2014). Koncept aktivního stárnutí vychází z dokumentů OSN – Zásady OSN pro starší osoby z roku 1991 a Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí přijatý v Madridu v roce 2002 (MPSV, 2019). Hlavní cíle „konceptu aktivního stárnutí“ byly a zůstávají zaměřeny především na oblasti vzdělávání, zaměstnání, zdravého stárnutí a osobního rozvoje. Vzhledem ke stárnutí populace je důležité rozvíjet mezigenerační vztahy a solidaritu, prosazovat toleranci a porozumění (MPSV, 2015). Vzdělávací aktivity v seniorském věku přispívají k pocitu důstojnosti, ke spokojenosti a naplnění sociálních potřeb, k integraci jedince do společnosti, ke snazšímu zvládnutí nových úkolů a činností, a především k vyšší kvalitě života. Této aktivitě se někdy také říká "aktivizace seniorů" (Kutnohorská a Kudlová, 2016). Důležitým úkolem programů aktivizace je také sociální hledisko ve smyslu potlačení sociální izolace osob v seniorském věku (Průcha a Veteška, 2014).

Na přelomu tisíciletí bylo zdravé stárnutí v projektu WHO „Healthy Ageing“ definováno jako „proces maximálního využití všech možností k fyzickému, sociálnímu a duševnímu zdraví, který umožní starším lidem aktivně a bez diskriminace účastnit se společenského dění a mít nezávislý a kvalitní život“ (EuroHealthNet, 2007). Pro seniory je zdraví hlavní prioritou a je potřeba ho vnímat v širším kontextu, patří sem také celoživotní učení

a znalost informačních digitálních technologií (ICT), jejichž prostřednictvím senioři mohou získat mnoho důležitých informací a případně komunikovat i se svým ošetřujícím lékařem (Sak a Kolesárová, 2012). Zaměření na vzdělávání seniorů se odvíjí od poslední třetiny 20. st. Zpočátku se učení a rozvoj starších lidí stalo ústředním tématem gerontologie, které se od 70. let přezdívá vzdělávací gerontologie (Petřková a Čornaničová, 2004). Nyní se považuje vzdělávací gerontologie za synonymum pro vzdělávání starších dospělých a učení se v pozdějším životě (Formosa, 2019). Učení starších lidí je tedy překrývající se oblastí mezi vzděláváním dospělých a gerontologií. Hlavním cílem je zvyšovat kvalitu života jedince. Aktivizace seniorů v oblasti vzdělávání může mít různý charakter a probíhat v podobě výuky formální, neformální a informální (Průcha a Veteška, 2014).

Vzdělávání/ edukace v informačních a komunikačních technologiích (ICT) umožňuje dosáhnout základní úrovně informační gramotnosti – tj. získat elementární dovednosti v ovládání výpočetní techniky a moderních informačních technologií, orientovat se ve světě informací, tvořivě pracovat s informacemi a využívat je při dalším vzdělávání i v praktickém životě. ICT gramotností rozumíme soubor kompetencí, které jedinec potřebuje, aby byl schopen se rozhodnout jak, kdy a proč použít dostupné ICT, a poté je umět využít. Moderní komunikační prostředky (počítač, internet, chytrý telefon, chytré hodinky a další technologie – např. platební karta) zásadním způsobem ovlivňují život současné populace včetně seniorů. Nové znalosti a dovednosti, zejména ovládání ICT se stávají nezbytností pro sociální začleňování každého občana, seniora nevylučuje. Svědčí o tom i vzrůstající vybavenost domácností IC technikou. V roce 2005 mělo dle Českého statistického úřadu (ČSÚ) v ČR počítač pouze 30% domácností, v roce 2014 mělo osobní počítač a připojení k internetu 72% českých domácností. Stále více roste obliba přenosných počítačů (ČSÚ, 2014a).

Většina dnešních seniorů neměla ve školním vzdělávání, a mnozí ani v průběhu aktivního pracovního i osobního života, možnost si ICT osvojit. Dostávají se tak do sociální izolace, kterou sami bez pomoci ostatních nedokáží překonat. Aktuálním příkladem jsou elektronické recepty, které byly jako povinné zavedeny od roku 2018 nebo registrace/ rezervace termínů na očkování proti covid-19 v internetovém registračním systému. Dalším příkladem je ohrožení života a přivolání zdravotní záchranné služby, elektronické objednání návštěvy u lékaře, elektronická rezervace času na některých úřadech přes internet aj. Tyto příklady dokazují nutnost alespoň základního ovládání ICT technologií. Umět tyto ICT ovládat je důležitou podmínkou sociální inkluze/ začleňování seniorů.

Z uvedených východisek vychází výzkumný projekt „*SMART technologies to improve the quality of life in cities and regions.*“ (Kutnohorská a Telnarová, 2018; Kutnohorská a Telnarová, 2020).

VÝZKUMNÝ DESIGN

Smíšený výzkum se zaměřuje na vzdělávání seniorů v ICT a na jejich sociální a digitální inkluzi ve vztahu ke zdravému životnímu stylu prostřednictvím ICT. Na základě identifikovaných problémů připravit koncepci metodiky vzdělávání seniorů v ICT.

Před zahájením vlastního výzkumného šetření jsme provedli desk research, abychom mohli definovat nejdůležitější problém, kterým se stala absence případových studií s pozitivním náhledem na vzdělávání seniorů v ICT. Při konkrétní realizaci vzdělávání jsme sledovali také společenský užitek (Mason, 2002). Výzkumné šetření vycházelo ze smíšeného výzkumného designu (Coolican, 2018) s více metodami. Pro řešení dílčích cílů byla zvolena kombinace technik obsahové analýzy vybraných dokumentů, expertních polopolostrukturovaných rozhovorů (6 rozhovorů, po 16 otázkách) a 2 focus groups. Obsahovou analýzou byly analyzovány strategické dokumenty zabývající se proměnnými, ovlivňujícími vzdělávání seniorů v ICT a kvalitu jejich života v kontextu sociální a digitální inkluze. Výsledky obsahové analýzy posloužily jako podklad pro expertní/ problémově zaměřené strukturované rozhovory na téma: „Jak funguje vzdělávání seniorů v ICT v seniorských organizacích a jaké jsou možnosti a limity vzdělávání seniorů v ICT?“ Získané informace byly analyzovány interpretativní fenomenologickou analýzou (IPA). IPA je fenomenologická tím, že se snaží prozkoumat osobité vnímání nebo vysvětlování si událostí, situací a zkušeností člověka (Hendl, 2012). Po analýze a interpretaci příkladů dobré praxe ještě následovala metoda focus group, kdy cílem dvou setkání se seniory – budoucími lektory seniorů bylo seznámit účastníky setkání s výsledky příkladů dobré praxe, extrahovat rizika vzdělávání seniorů a připravit koncepci metodiky vzdělávání. Tato setkání nám umožnila generalizaci a identifikaci specifík vzdělávání seniorů v ICT. Focus group bývá uváděna jako jedna z nejprogresivnějších kvalitativních metod pro získávání dat (Miovský, 2006).

V rámci kvalitativního výzkumu technikou polostrukturovaných rozhovorů bylo osloveno 30 center/organizací sdružujících seniory na území Magistrátu města Ostravy s dotazem, zda organizují pro seniory vzdělávání v ICT. Odpovědělo celkem 16 (tj. 53 %). Z těchto 16 jen 6 organizací realizuje kurzy pro seniory. 5 organizací chtělo zůstat v anonymitě. Položili jsme jim následujících 16 otázek.

Závěry z analýzy odpovědí zástupců seniorských organizací

Analýza a interpretace kvalitativního výzkumu technikou **polostrukturovaných rozhovorů** nám umožnila identifikovat problémy vzdělávání seniorů v ICT: chybí metodika vzdělávání, finanční prostředky, lektori, kteří by se podíleli na ICT výuce (chybí také tzv. mezigenerační solidarita), chybí odpovídající technické vybavení učeben.

PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

Příklady dobré praxe nám pomohly pochopit situaci v terénu a zaměřit se na extrahované problémy do hloubky. Realizovali jsme 6 expertních rozhovorů v šesti organizacích, které nabízejí kurzy ICT pro seniory. Lektori se v ICT kurzech zaměřují na vyhledávání „užitečných informací pro život“: e-bankovníctví, e-zdraví, e-knihovny, nákupy po internetu, využívání tzv. chytrých telefonů.

Pět organizací chtělo zůstat v anonymitě. Reprezentujícím příkladem dobré praxe

je Komunitní centrum Archa Ostrava – Poruba, které slouží seniorům a sdružuje jich kolem 370. Začalo oficiálně svou činnost v roce 2015 v nevyužitých prostorách bývalé lidové školy umění. Tehdejší vlastník je spolu s dalšími ostravskými firmami zrekonstruovaly. Toto komunitní centrum má svou vlastní PC učebnu a svého lektora, který pracoval jako ICT specialista a dále se vzdělává v kurzech U3V realizovaných Přírodovědeckou fakultou Ostravské univerzity. Je to kurz prohlubování metodických a didaktických schopností seniorů jako lektorů a také další kurzy pro zvyšování ICT gramotnosti. Také v tomto centru vítají metodickou pomoc a e-learningové texty pro výuku vypracované odborníky v ICT didaktice a metodologii výuky.

Z analýzy odpovědí všech šesti organizací vyplynulo, že kurzy pro seniory, pokud pořádají tak v základních školách v jejich počítačových učebnách. Zájem o kurzy se nedá hodnotit jedním slovem, zda je velký nebo malý. Pohybuje se kolem 10 osob na jeden kurz. Na otázky 3–5 (Máte počítačovou učebnu pro výuku? Je technický stav učebny vyhovující? Kolik má tato učebna počítačů?) jsme nedostali jednoznačnou odpověď, protože stav učebny zástupce organizace nebyl schopen posoudit. Senioři si svoje zařízení do učebny přinášejí, ale zpravidla je nepoužívají. Organizace neplánují pořízení vlastní učebny, nemají finance. V kurzech převažují ženy a věk seniorů je od 65 let. Nejvíce seniorů se školí ve věku 70–75 let. Oslovené organizace by vítali tzv. mobilní učebnu počítačů, kterou by udržoval vyškolený technik. Také vítají metodiku vzdělávání v ICT a prohlubování lektorských schopností seniorů. Pozitivně hodnotí e-learningové texty (Sehnalová, 2020 a; 2020 b), které se staly důležitým výstupem (sadou postupů, metodiky, aktuálních potřeb a potřebnosti využívání ICT) výzkumného šetření. Informovat o kurzech mohou senioři získat hlavně na vývěskách. Konzultace s odborníky a možnost dalšího vzdělávání, tj. hlavně prohlubování lektorských didaktických a metodických schopností všichni oslovení by uvítali.

ANALÝZA A INTERPRETACE FOCUS GROUP

Velkou výhodou focus group je získání reakcí od poměrně široké škály participantů v relativně krátkém čase. Cílem focus group není, aby se ve skupině dosáhlo souhlasu nebo se dospělo k rozporům (Hendl, 2012).

V rámci focus group byla realizována dvě setkání, první v roce 2019 a druhé v roce 2020. Cílem focus group bylo zjistit, co seniorům/ lektorům seniorů chybí ve vzdělávání ICT. První setkání se orientovalo na průřezové experimentální ověření využitelnosti definovaných metod, postupů a nástrojů vzdělávání a učení se. Respondenti vítali mobilní učebnu a shodli se na tom, že určitě přispěje k rozšíření možností vzdělávat seniory v ICT, jelikož počítačová učebna je jednou z hlavních překážek vzdělávání seniorů v ICT technologiích. *Podařilo se určit hierarchii potřeb pro vzdělávání:* 1) mobilní počítačová učebna, 2) e-learningový text, 3) průběžné vyhodnocování rizik, 4) setkávání / školení lektorů – seznámení s novými poznatky v ICT.

Na druhém setkání respondenti analyzovali a připomínkovali připravenou metodiku vzdělávání/ e-learningové testy (Sehnalová, 2020 a; 2020 b). Byly definovány rizikové faktory vzdělávání seniorů. Byly to především faktory technické a psychologické.

Participanty byli zástupci seniorských organizací, s nimiž jsme prováděli expertní rozhovory, dále zájemci/ senioři, kteří se chtějí stát lektory seniorů. Cílem bylo zjistit, jak lze využít ICT také k péči o zdraví, pro zdravý životní styl, k získání informací e-Health. Získané výsledky poukazují na klíčovou roli vzdělávání v ICT a podporu vzdělávání v komunitním a institucionálním prostředí.

DISKUZE

Wiechetová uvádí, že v roce 2018 se v oblasti výpočetní techniky vzdělávalo 28 % Čechů, avšak mezi seniory nad 65 let je to pouze 7%. Osoby s vysokoškolským vzděláním se celkově věnují zvyšování svých znalostí s počítačem více než osoby se základním vzděláním a rozdíl mezi těmito skupinami je velký (Wiechetová, 2019).

Łukasz Tomczyk ve studii "Senioři ve světě nových médií a fenomén digitálního vyloučení v zemích Visegrádské čtyřky" se zaměřuje na popsání specifických aspektů fungování seniorů v informační společnosti v zemích Visegrádské čtyřky. Studie se soustřeďuje na příčiny digitálního vyloučení a na kvalitu života seniorů. Uchopení takto formulované problematiky se uskutečňuje prostřednictvím podrobné analýzy faktorů podmiňujících existenci digitální propasti v České a Slovenské republice, v Polsku a v Maďarsku (Tomczyk, 2015). Přestože společnost chápe mírný hendikep seniorů v oblasti ICT, jsou stále více a častěji tyto technologie zaváděny i tam, kde je musí umět ovládat bez ohledu na to, jestli je umí ovládat nebo ne. Pro seniory je ovládání ICT složité především ze dvou aspektů: z technického a také možnostmi vzdělávání seniorů v ICT. Naprostá většina moderních technologií se ovládá dotykem prstů, což je u seniorů problém. Pružnost a cit především v prstech jsou s narůstajícím věkem omezeny. Druhé hledisko souvisí s omezenými možnostmi zaučení a vzdělání seniora v obsluze ICT. Pokud se jedná o užívání mobilních telefonů, ze statistik ČSÚ vyplynulo, že ve věku 65 + používala v roce 2007 mobilní telefon pouze 1/3 seniorů, v roce 2014 to bylo již téměř 9 z deseti seniorů (ČSÚ, 2014b). Tento počet určitě stoupá, ale novější údaje nejsou v tento okamžik k dispozici.

Je nutno si uvědomit, že internet v posledních letech vládne světem. V několika minutách se na internetu objevují nejnovější zprávy z domova i ze světa. Senioři si oblíbili zejména online časopisy a noviny, elektronickou poštu. Někteří objevili i možnosti sociálních sítí, které využívají ke komunikaci s rodinnými příslušníky a přáteli. Internet využívají také k získání či ověření informací o zdraví a nemoci, jejich prevenci a léčbě. Dále pak k získání informací v rámci jejich zájmů a koníčků (recepty, informace o kutilství, zahrádkaření aj.). Poslední oblastí aktivit je internetové bankovníctví a nákup zboží. Možnost vybrat zboží na internetu s možností dopravy až do domu je pro seniora užitečná. Oblast internetového bankovníctví je pro mnoho seniorů velmi náročná. Jak uvádí Kotíková, v souvislosti se vzděláváním seniorů se objevil i nový pojem – "e-inkluzie". Týká se specifické skupiny osob starších 50 let a představuje přístup zaměřený na podporu jejich začleňování do společnosti prostřednictvím nových ICT (Kotíková et al., 2014). Při vzdělávání seniorů je nutno také brát ohled na vzorce chování seniorů (González, Ramírez a Viadel, 2015).

ZÁVĚR

Stárnutí populace a klesající počet lidí v "produktivním věku" představují vážný problém pro naše zdravotní a sociální systémy. Je žádoucí k dané problematice přistupovat aktivně a podniknout kroky potřebné pro její včasné podchycení. K žádoucím krokům patří také dovednosti v moderních komunikačních technologiích. Důležitá je koncepce vzdělávání seniorů, která se zaměří na systematický rozvoj znalostí, dovedností a schopností v oblasti ICT, protože proniknutí nových technologií do života společnosti a celé lidské civilizace, jinými slovy jejich socializace, probíhá neuvěřitelně rychle. Nové technologie mohou přispět k prodloužení a zkvalitnění nezávislého života starších lidí a doby, po kterou zůstávají aktivní a soběstační.

DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Nabídka vzdělávacích kurzů pro seniory by se měla odvíjet od aktuálních požadavků, které měnící se společnost klade na všechny občany. V následujícím období by proto bylo vhodné stimulovat vytváření nabídky kurzů, které se zaměří na rozvoj znalostí, dovedností a schopností v oblasti informačních a komunikačních technologií, na podporu rozvoje finanční gramotnosti a na posilování bezpečnosti seniorů (MPSV ČR, 2019).

Příklady podporovaných aktivit:

- odstraňování překážek technických a psychologických, které brání v účasti seniorů na dalších vzdělávacích aktivitách,
- síťování poskytovatelů zaměřených na vzdělávání vybrané cílové skupiny,
- vzájemná výměna a sdílení zkušeností se vzděláváním seniorů v ICT (např. metody a techniky práce),
- plánování a optimalizace vhodné podpory pro vzdělávání seniorů v ICT,
- vyškolení seniorů jako lektorů, vzdělávání seniorů formu senior seniorovi (tento přístup boří psychologické bariéry ve vzdělávání seniorů),
- příprava koncepce vzdělávání seniorů, která se zaměří na systematický rozvoj znalostí, dovedností a schopností v ICT,
- vytvoření metodiky, postupů a dalších podkladových materiálů pro prohloubení lektorských schopností (didaktických a metodických) pro vzdělávání seniorů v ICT,
- zavádění nových postupů ve vzdělávání seniorů, monitoring a evaluace činností a podpory směřované vůči cílové skupině atd.

LIMITY STUDIE

Velikost a výběr vzorku z podstaty použitých metod a dobrovolnosti zapojení nebyl zcela reprezentativní. Nicméně jedná se o unikátní šetření, které vzniklo na základě potřeby získat informace o současném stavu vzdělávání seniorů v ICT ve vybraném regionu a seznámit zástupce vybraných seniorských organizací, ale i odbornou veřejnost, s výsledky šetření.

Poděkování

Tato studie vznikla v rámci projektu: SMART technologies to improve the quality of life in cities and regions (SMART technologie pro zvyšování kvality života ve městech a regionech), CZ.02.1.01/0.0/0.0/17_049/0008452, Ostravská univerzita, Czech Republic.

Literatura

BARTÁK, J. *Jak vzdělávat dospělé*. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-87197-12-7.

COOLICAN, H. *Research Methods and Statistics in Psychology*. 7th ed. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-1-138-70896-9.

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách [online]. [cit. 20. 08. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

ČSÚ. *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014a. [cit. 19. 1. 2022]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/9D0030180C/\\$File/0620041416.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/9D0030180C/$File/0620041416.pdf).

ČSÚ. *Téměř tři čtvrtiny Čechů jsou online* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014b. [cit. 15. 02. 2022]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/temer_tri_ctvrtiny_cechu_jsou_online_20141202.

EPALE. *Vzdělávání dospělých* [online]. 2021. [cit. 21. 04. 2022]. Dostupné z: <https://epale.ec.europa.eu/cs/blog/epale/-2021-thematic-focuses>.

GONZÁLEZ, A., RAMÍREZ, M. P. and VIADEL, V. ICT Learning by Older Adults and Their Attitudes toward Computer Use. *Current Gerontology and Geriatrics Research* [online]. 2015. ISSN 1687-7071. DOI: 10.1155/2015/849308.

EuroHealthNet. *Healthy Ageing a challenge for Europe* [online]. Stockholm: The Swedish National Institute of Public Health, 2007. [cit. 09. 12. 2022]. ISBN 91-7257-481-X. Available from: https://ec.europa.eu/health/ph_projects/2003/action1/docs/2003_1_26_frep_en.pdf.

FORMOSA, M. (ed.). *The University of the Third Age and Active Ageing: European and Asian-Pacific Perspectives* [online]. Cham, Switzerland: Springer, 2019. [cit. 09. 12. 2022]. ISBN 978-3-030-21514-9. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-21515-6>.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

KOTÍKOVÁ, J. et al. *E-inkluze: metodická příručka*. Český Brod: M'am'aloca, 2014. ISBN 978-80-905534-4-6.

KUTNOHORSKÁ, J. a KUDLOVÁ, P. Důstojnost člověka Dignity of Man Theoretical Recources. *Zdravotnické listy*. 2016, roč. 4, č. 1, s. 56–60. ISSN 1339-3022.

KUTNOHORSKÁ, J., CICHÁ, M. a GOLDMANN, R. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3843-7.

KUTNOHORSKÁ, J. a TELNAROVÁ, Z. Vzdělávání seniorů jako součást zdravého životního stylu – Seniors' education as an element of the healthy life style. *Zdravotnické listy*. 2018, roč. 6, č. 4, s. 33–39. ISSN 1339-3022.

KUTNOHORSKÁ, J. a TELNAROVÁ, Z. Podpora zdravého životního stylu seniorů v digitální společnosti. *Zdravotnické listy*. 2020, roč. 8, č. 1, s. 80–87. ISSN 1339-3022.

MASON, J. *Qualitative researching*. 2nd ed. London: SAGE Publications Ltd, 2002. ISBN 978-0-7619-7428-4.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MPSV. *Usnesení vlády České republiky ze dne 30. března 2015 č. 218 O Národním akčním plánu podporujícího pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017* [online]. 2015. [cit. 15. 03. 2022]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/uv_20150330_218.pdf/b8390508-3734-e1c7-d976-d5629cb4b248.

MPSV. *Strategie přípravy na stárnutí společnosti 2019–2025* [online]. 2019. [cit. 15. 02. 2022]. Dostupné z: file:///C:/Users/Asus/Desktop/Senioři%20podklady%2013.9.2019/Strategie-připravyna-stárnutí-společnosti-2019-2025-ma_ALBSBADJYUA2.pdf.

PETŘKOVÁ, A. a ČORNANIČOVÁ, R. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0879-1.

PRŮCHA, J. a VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.

SAK, P. a KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5.

SEHNALOVÁ, V. *Základy SMART technologií; Studijní materiál pro lektory seniorů*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2020a. ISBN 978-80-7599-131-7.

SEHNALOVÁ, V. *SMART technologie pro zvýšení kvality života. Studijní materiál pro lektory seniorů*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2020b. ISBN 978-80-7599-182-9.

ŠTYGLEROVÁ, T. *Stárnutí se nevyhne* [online]. Český statistický úřad, 2019. [cit. 08. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ea002b5947>.

TOMCZYK, Ł. Senioři ve světě nových médií a fenomén digitálního vyloučení v zemích Visegrádské čtyřky – Seniors in the Information Society and the Phenomenon of Digital Exclusion in the Visegrad Countries. *E-pedagogium* [online]. 2015, roč. 15, č. 3, s. 83–95. [cit. 13. 05. 2019]. ISSN 1213-7499. Dostupné z: https://e-pedagogium.upol.cz/artkey/epd-201503-0009_seniori-ve-svete-novych-medii-a-fenomen-digitalniho-vyloucení-v-zemich-visegradske-ctyryky.php.

TOMCZYK, Ł. *Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií*. Praha: Asociace vzdělávání dospělých, 2015. ISBN 978-80-904531-9-7.

WIECHETOVÁ, L. Češi se do počítačových kurzů nehrnou. *Statistika&my* [online]. 13. 8. 2019. [cit. 18. 11. 2020]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2019/08/cesi-se-do-pocitacovych-kurzu-nehrnou/>.

Kontakt

PhDr. Pavla Kudlová, PhD.
Fakulta humanitních studií, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Ústav zdravotnických věd
Štefánikova 5670, 760 01 Zlín, Česká republika
kudlova@utb.cz